

Zamonaviy dars jarayonida o'qituvchining kommunikativ mahorati

Mirzajonova Ma'mura

Andijon davlat pedagogika instituti

"Pedagogika yonalishi" 3-kurs

talabasi.

ANNOTATSIYA (ÖZBEK TILI)

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchining kommunikativ mahorati katta ahamiyat kasb etadi. Bu nafaqat bilim berish, balki o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatish, ularning psixologik holatini tushunish va faollikka undashda muhim vositadir. Mazkur ishda pedagogning nutq madaniyati, tinglash va tushuntirish qobiliyati, emotsional jihatdan moslashuvchanligi hamda ijtimoiy-madaniy kompetensiyalari tahlil etiladi. Shuningdek, kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishda muhim bo'lgan metodik yondashuvlar, zamonaviy texnologiyalar va interaktiv usullar ko'rib chiqiladi. Xulosa o'rnida, kommunikativ mahorat zamonaviy pedagogning ajralmas qismi ekani ta'kidlanadi.

Русский язык

В современном образовательном процессе коммуникативное мастерство учителя приобретает особое значение. Оно не ограничивается передачей знаний, но и включает эффективное взаимодействие с учащимися, понимание их психологического состояния и мотивацию к обучению. В данной работе рассматриваются речевая культура педагога, умения слушать и объяснять, эмоциональная гибкость и социокультурные компетенции. В заключение подчеркивается, что коммуникативная компетентность является неотъемлемой частью профессионализма современного педагога.

English

In the modern educational process, a teacher's communicative competence plays a crucial role. It is not limited to delivering knowledge, but also includes building effective interaction with students, understanding their psychological state, and motivating them to learn. This paper explores key components of communication such as speech culture, listening and explanation skills, emotional adaptability, and

sociocultural competence. The study also analyzes methodological approaches, modern technologies, and interactive strategies that support the development of communication skills in teaching. The conclusion emphasizes that communicative competence is an essential aspect of a professional modern.

Kalit sōzlar: Kommunikativ mahorat, kompetensiya, muloqot interaktivlik, kreativlik, empatiya.

Bugungi kunda ta’lim sohasida yuz berayotgan islohotlar o’qituvchidan faqat bilim beruvchi emas, balki har tomonlama rivojlangan, ijtimoiy, psixologik va pedagogik jihatdan yetuk shaxs bo’lishni talab etmoqda. Ayniqsa, o’quvchi bilan samarali muloqot o’rnatish o’qituvchining asosiy kasbiy fazilatlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Kommunikativ mahorat – bu o’qituvchining so’zlashuvi, tinglashi, tushuntirishi, fikr almashishi va emotsional muhitni boshqara olishi bilan bog’liq murakkab jarayondir.

O’qituvchining kommunikativ kompetensiyasi tushunchasi

Kommunikativ kompetensiya deganda o’qituvchining o’z fikrini aniq, ravon va tushunarli yetkazish, o’quvchilar bilan ijobiy muloqot olib borish, konfliktli vaziyatlarda muvozanat saqlash, dars davomida turli xil xarakterdagi bolalar bilan ishlash qobiliyati tushuniladi. Bu ko’nikmalar o’z-o’zini anglash, nutq madaniyati, ijtimoiy tajriba va psixologik sezgirlikka tayanadi. Ta’lim oluvchilarning yoshi, qiziqishi, bilim darajasi ham muloqot shaklini belgilaydi.

Zamonaviy darsda kommunikatsiyaning ahamiyati

Zamonaviy ta’lim darslarini faqatgina monolog asosida tashkil etish yetarli emas. Hozirgi o’qituvchi interaktiv metodlarni qo’llab, o’quvchini darsning faol ishtirokchisiga aylantirishi kerak. Bu esa samarali kommunikatsiyani talab etadi. Dars jarayonida o’qituvchi o’quvchining fikrini e’tibor bilan tinglay olishi, uni rag’batlantirishi va fikrini baholamasdan qabul qilishi muhimdir. Bunday yondashuv o’quvchida o’ziga ishonchni mustahkamlaydi va mustaqil fikrlashga undaydi.

Pedagogik muloqot turlari va ularning o’ziga xosligi

O’qituvchi muloqotida bir necha shakllar mavjud: axborot beruvchi, rag’batlantiruvchi, tanqidiy, emotsional va bahsli muloqot. Har bir shakl o’ziga xos bo’lib, darsning maqsadi va o’quvchilarning psixologik holatiga qarab tanlanadi. Masalan, boshlang’ich sinf o’quvchilari bilan muloqotda ko’proq emotsional iliqlik muhim bo’lsa, yuqori sinflarda tanqidiy fikrlashga chorlaydigan savol-javoblar dolzarb bo’ladi.

O‘qituvchining nutq madaniyati va emotsional saviyasi

Pedagogik muloqotda nutq madaniyati yetakchi o‘rinda turadi. O‘qituvchi nutqi nafaqat grammatik jihatdan to‘g‘ri, balki ohangdor, e‘tiborli va ijobiy bo‘lishi kerak. Nutq orqali o‘qituvchi darsdagi psixologik iqlimni boshqaradi. Shuningdek, o‘qituvchining mimikasi, tana harakati, ko‘z qarashi, pauzalar va ovoz tembri ham bevosita muloqotning tarkibiy qismlaridir. O‘qituvchining emotsional saviyasi yuqori bo‘lsa, u sinfdagi ziddiyatli vaziyatlarni bartaraf etishda muvaffaqiyatli bo‘ladi.

Kommunikativ mahoratni rivojlantirish yo‘llari

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun o‘qituvchi muntazam ravishda quyidagilarga e‘tibor qaratishi lozim:

O‘z nutqini tahlil qilish va uni ravonlashtirish ustida ishlash;

O‘quvchilarning javoblariga e‘tibor berish va faollikni qo‘llab-quvvatlash;

Konfliktlarni boshqarish ko‘nikmalarini egallash;

Emotsional barqarorlikni saqlash;

Amaliy mashg‘ulotlar, rolli o‘yinlar, treninglar orqali kommunikativ vazifalarni bajara olish.

Zamonaviy dars va interaktivlik

Zamonaviy darslar bir tomonlama monolog emas, balki ikki yoki ko‘p tomonlama faol muloqot maydoniga aylanmoqda. Interfaol metodlar — "Aqliy hujum", "Bahs-munozara", "Rollarni o‘ynash", "Savol-javobli testlar" — aynan o‘qituvchining muloqotdagi faolligini talab etadi. Masalan, darsni shunchaki tushuntirish bilan emas, balki "Nima deb o‘ylaysiz?", "Sizningcha bu holatda qanday yo‘l tutish kerak?" kabi ochiq savollar orqali ochish o‘quvchini darsga jalb qiladi.

Ijobiy psixologik muhit yaratish

Kommunikativ mahoratning eng asosiy jihati — bu darsda psixologik qulaylik yaratishdir. O‘qituvchi tabassum, ohang, tana harakati orqali o‘z so‘zlarini mustahkamlaydi. Har bir o‘quvchi o‘z fikrini erkin bildirish imkoniga ega bo‘lishi zarur. Ayniqsa, past ijtimoiy o‘z-o‘zini baholovchi o‘quvchilar bilan ishlashda empatiya, diqqat va sabr muhim ahamiyatga ega. Bunday holatlarda o‘qituvchining kommunikativ mahorati uning mehribonlik bilan, ammo qat‘iyat bilan yetakchilik qila olish qobiliyatida namoyon bo‘ladi.

Til va tana tili uyg‘unligi

Soʻzning ohangi va tana harakatlari bir-biriga mos kelmasa, oʻquvchi oʻqituvchining soʻzlariga ishonmaydi. Masalan, "Men sizga ishonaman" degan ibora sovuq ohangda aytilsa, u motivatsiya bermaydi. Shuning uchun oʻqituvchi oʻz tana tilini ham tahlil qila bilishi, oʻz nutqini emotsional jihatdan boyitib borishi lozim. Koʻz bilan muloqot, tana holati, yuz ifodasi, ovoz tembri — bularning barchasi darsning samaradorligini belgilaydi.

Texnologiyalar va kommunikatsiya

Bugungi texnologiyalar asrida oʻqituvchining kommunikativ mahorati raqamli vositalarda ham oʻz ifodasini topmoqda. Masofaviy darslarda, Telegram, Zoom, Google Meet kabi platformalarda oʻqituvchi oʻz ovozi, prezentatsiyasi, onlayn suhbatlar orqali ham talabalar bilan ishonchli aloqa oʻrnatish zarur. Bu esa yangi kommunikativ koʻnikmalarni talab etadi: qisqa, loʻnda, emotsional jihatdan toʻgʻri ifodalangan nutq, xatboshilarga eʼtibor, vizual materiallardan foydalana olish – bular oʻqituvchining zamonaviy kommunikativ yondashuvidir.

Empatiya va faol tinglash Haqiqiy kommunikator-oʻqituvchi faqat aytuvchi emas, balki faol tinglovchi hamdir. U oʻquvchining aytayotgan fikriga chin dildan quloq soladi, oʻsha fikr ustida savol beradi, ragʻbatlantiradi. Empatiya — bu oʻquvchining kayfiyatini sezish, u bilan birga "boʻlish"dir.

Oʻqituvchining muloqotdagi roli: passivdan faolga

Oldingi davrda oʻqituvchi markazda turadigan va asosan biryoqlama axborot uzatadigan model keng tarqalgan edi. Ammo hozirgi zamonaviy yondashuvlarda oʻquvchi – markazda. Oʻqituvchi esa oʻzining savollari, motivatsiyalovchi iboralari, ijobiy fikrlari orqali oʻquvchini faol ishtirokchiga aylantiradi. Shunday ekan, oʻqituvchi har bir darsni suhbat maydoniga aylantirib, har bir oʻquvchi bilan alohida muloqot qilish yoʻlini topishi zarur.

Masalan, darsni quyidagi tarzda boshlash oʻquvchilarni ruhlantiradi: “Bugungi mavzuni siz bilan birga ochamiz”, “Siz qanday fikrdasiz?”, “Bu sizning hayotingizda qanday rol oʻynashi mumkin?”. Bu kabi iboralar oʻqituvchining nutqida doimiy qoʻllansa, oʻquvchilar muloqotga intiladi.

Kommunikatsiyada emotsional zeka va sezgirlik

Zamonaviy kommunikativ kompetensiya deganda faqat yaxshi gapirish emas, balki his-tuygʻularni angʻlay olish, boshqarish va boshqalarning hissiyotlarini inobatga olish ham tushuniladi. Oʻqituvchi har bir oʻquvchining holatini koʻra bilishi, kerak

bo‘lsa, dars jarayonini shu asosda moslashi kerak. Bir o‘quvchi sust bo‘lsa, boshqa birini kuchli motivatsiya bilan ilhomlantirish kerak bo‘lsa, uchinchi o‘quvchi bilan tinch va sokin tilda gaplashish zarur bo‘lishi mumkin.

Kommunikativ sezgirlik – bu har xil tipdagi o‘quvchilar bilan mos va ijobiy aloqa yo‘lga qo‘ya olish san’atidir.

Raqamli kommunikatsiya vositalaridan foydalanish

Bugungi kun o‘qituvchisi endi faqat darslik va doskaga suyanmaydi. U raqamli platformalar, vizual materiallar, video taqdimotlar va interaktiv onlayn loyihalar orqali ham o‘z fikrini yetkazadi. Bu esa yangi turdagi kommunikativ yondashuvni talab qiladi: qisqa, tushunarli, qiziqarli va vizual ravishda boyitilgan nutq.

Masalan, Telegramda yuborilgan ovozli xabarlar, Google Meet orqali olib borilgan darslar yoki Padlet, Mentimeter kabi vositalarda o‘tkazilgan so‘rovlar orqali o‘qituvchi o‘z muloqot doirasini kengaytiradi. Uning kasbiy imidjini mustahkamlaydi.

Xulosa

Zamonaviy o‘qituvchi uchun kommunikativ mahorat – bu zarurat. Har bir so‘z, har bir savol, har bir ohang o‘quvchiga qanday yetib borishini chuqur anglagan pedagoggina haqiqiy ta’sirga erisha oladi. Bu yo‘lda o‘z ustida ishlash, emotsional intellektni rivojlantirish va yangi kommunikatsion texnikalarni o‘zlashtirish eng muhim qadamlar sanaladi. Chunki darsda bilimdan avval muloqot tug‘iladi – bilim esa aynan shu muloqot orqali o‘zlashtiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov B. B. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – Toshkent: TDPU, 2020.
2. To‘raxo‘jayev N. N. Didaktika va pedagogik mahorat. – Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti, 2019.
3. pedagog.uz – <https://www.pedagog.uz>
4. ziyonet.uz – <https://ziyonet.uz>